

CONCEPTUL DE PERSOANĂ ȘI PERSONALITATE DIN PERSPECTIVA DREPTULUI CANONIC

RĂZVAN IACOB VASILE*

ABSTRACT. *The Concept of Person and Individuality from the Canon Law Perspective.* According to canon law, only the person is enabled to have rights and obligations. We call person that human being who, along with receiving the Baptism given within the Catholic Church, enters and is part of it, possessing certain rights and obligations that are specific to all the believers. In the same time, the believer is bound to follow the church laws once they are 7 years old, when they are supposed to be endowed with the use of reason, but can bear the canonical personality at 18 years old. We consider capable to fulfill a judicial document the person who possesses the capacity to act and manifests freely his will, without being forced by any external constraint, fear or violent act, while, if the will of those to act is vitiated radically by ignorance, error or violence, the legal act is null.

Keywords: *canon law, person, individuality, legal character, CCEO, CIC, canon individuality*

REZUMAT. *Conceptul de persoană și personalitate din perspectiva dreptului canonic.* Potrivit dreptului canonic, doar persoana este subiect de drept, fiind capabilă de drepturi și de obligații. Persoană este acea ființă umană care odată cu primirea Botezului conferit în cadrul Bisericii Catolice, intră și face automat parte din aceasta, dispunând de anumite drepturi și obligații specifice tuturor credincioșilor. Totodată credinciosul, este obligat să respecte legile bisericești odată cu împlinirea vârstei de șapte ani, când se presupune că este deja în mod normal înzestrat cu uzul rațiunii, dar își poate exercita așa numita *personalitate canonică* doar odată cu împlinirea vârstei de optsprezece ani. În cazul în care persoana este lipsită de uzul rațiunii, se consideră că aceasta nu este responsabilă pentru acțiunile sale și nu își poate exercita drepturile sale juridice, nefiind capabilă să efectueze acte juridice. Este considerat capabil să îndeplinească un act juridic acela care posedă capacitatea de a acționa și își manifestă în mod liber voința sa, fără a fi forțat de vreo constrângere, frică sau violență externă, în timp ce, dacă voința celui care acționează este viciată în mod radical de ignoranță, eroare sau violență

* Episcopia Română Unită cu Roma, Greco-Catolică de Oradea, preot, doctor în drept canonic. Email: vasile_razvan@yahoo.com.

actul juridic este nul. Actul uman este acela în care persoana posedă capacitatea de a acționa și își manifestă în mod liber propria voință, fiind îndeplinit în mod liber și rațional, caracteristici în absența cărora de obicei este diagnosticată starea de tulburare mintală. Infirmitatea sau tulburarea mintală este lipsa totală sau parțială a uzului rațiunii și determină, prin urmare, incapacitatea absolută sau relativă a oricărui act sau acțiuni.

Cuvinte-cheie: drept canonic, persoană, personalitate, caracterul juridic, CCEO, CIC, personalitate canonică

1. Introducere

Omul reprezintă o ființă unică în întreg universul deoarece se diferențiază de celelalte ființe întrucât este persoană. Dar cine este cu adevărat omul? Care este natura sa? De-a lungul timpului au apărut numeroase tratate despre om. Începând cu filosofia antică și continuând cu metafizica, biologia, etica sau psihologia, toate aceste domenii vorbesc despre om, despre caracteristicile sale sau despre rolul său în lume¹. Interesul față de om însă este o caracteristică a gândirii moderne. Încercarea de a explora natura omului, însăși caracterul ființei sale, „se confruntă imediat cu ceea ce este problema omului, aceea a unei ființe tipic problematice și, în același timp, complexă și contradictorie în structura și funcționalitatea sa; miezul acestei probleme se găsește în natura fizico-spirituală care îi este proprie și care face din acesta o persoană”².

În perioada recentă tema personalității reprezintă un argument de interes în tot mai multe domenii. În acest articol nu vom trata despre conceptul de persoană sau despre structura personalității din punct de vedere psihologic sau filozofic, ci vom aborda tema persoanei și a personalității din punct de vedere juridico-canonic, așa cum este descrisă de către dreptul canonic. De asemenea, nu vom intra în meritele multitudinii teoriilor existente, ci ne vom limita la ceea ce ne interesează în mod direct: conceptul de persoană și cel de personalitate în domeniul dreptului canonic, ținând însă seama de contribuția științelor umaniste (și în mod special de cel al psihologiei) și situând întotdeauna persoana în planul revelației creștine.

¹ R.I. VASILE, *L'evoluzione dei principali disturbi psichici nelle cause matrimoniali canoniche – dalla normativa precedente a quella attuale*, Baia Mare 2016, 12-19.

² G. SANTINIELLO, *Uomo*, in: *Enciclopedia filosofica*, vol. VIII, Centro di Studi Filosofici di Gallarate, Roma 1979, col. 501.

2. Persoană și personalitate în ordinamentul canonic

În cadrul dreptului canonic doar acela care este *persoană* devine subiect de drept, adică capabil de drepturi și obligații, în două situații specifice, și anume atât aceea a persoanelor fizice (reprezentată de credincioși), cât și cea a persoanelor juridice (reprezentată de instituții).

În *Codex Iuris Canonici*³, termenul de *persoană* se referă la ființa umană care, prin intermediul Botezului, conferit în cadrul Bisericii Catolice, intră și din punct de vedere juridic să facă parte din aceasta, iar în cadrul acesteia este constituit ca și *persoană*, cu drepturi și obligații care sunt proprii tuturor credincioșilor⁴. Tot în virtutea aceluiași Botez, credinciosul creștin este supus jurisdicției ecleziastice⁵.

Personalitatea canonică a celui botezat încetează odată cu moartea sa, când încetează și raportul juridic. Așadar, doar prin intermediul Botezului este dobândită așa-zisa “capacitate juridică”, adică acea realitate complexă formată din drepturi și obligații care se posedă până la moarte. Așa numita “capacitate de a acționa”, adică capacitatea de a se gestiona în mod autonom, este subordonată cauzelor naturale, cauzelor sociale sau restricțiilor stabilite de legea canonică⁶.

În ceea ce privește vârsta, persoana devine majoră în momentul în care împlinește vârsta de optsprezece ani, moment în care devine capabilă să își exercite pe deplin drepturile sale⁷, în timp ce înainte de această vârstă persoana este minoră, și este deci supusă autorității părinților sau tutorilor. Minorul, înainte de împlinirea vârstei de șapte ani este numit “copil” (*infans*) și nu este considerat responsabil de faptele sale. Cu toate acestea, după ce a împlinit vârsta de șapte ani, „se consideră că este înzestrat cu uzul rațiunii, fiind deci obligat să respecte legile bisericesti”⁸.

De-a lungul vârstei în care persoana este minoră, se acordă atenție doar termenului de “copil”, fiind suprimată categoria juridică a pubertății⁹. Infantil (copilul sub vârsta de șapte ani) este considerat *censetur*, adică lipsit de uzul rațiunii: este vorba despre o prezumție *iuris et de iure*, care nu admite nici o părere contrară, iar norma se justifică în virtutea rațiunilor legate de siguranța juridică. După

³ Codul de Drept Canonic al Bisericii Latine (CIC) promulgat în anul 1983.

⁴ Cf. CIC 1983, can. 96. Acest canon nu există în Codul Canoanelor Bisericii Orientale.

⁵ Cf. P.V. PINTO, ed., *Commento al Codice dei Canonici delle Chiese Orientali*, Città del Vaticano 2001, 23-25.

⁶ Cf. C. BARBIERI – A. LUZZAGO – L. MUSSELLI, *Psicopatologia forense e matrimonio canonico*, Città del Vaticano 2005, 46.

⁷ Cf. CCEO cann. 909 și 910 și CIC, cann. 97 și 98.

⁸ R.I. VASILE, *L'evoluzione dei principali disturbi psichici*, 74-79.

⁹ Cf. *Communicationes* 6, 1974, 94-95; (1977) 238, can. I: în cele două Coduri nu mai apar deloc acești termeni, deoarece s-a considerat că nu mai au o relevanță juridică, *pubes* și *impubes* (bărbatul până la împlinirea vârstei de paisprezece ani, iar femeia până la împlinirea vârstei de doisprezece ani).

împlinirea vârstei de șapte ani se consideră că persoana posedă uzul rațiunii: aici este vorba despre o prezumție *iuris tantum*, o prezumție relativă care admite probe contrare și poate să fie răsturnată¹⁰. Bătrânețea nu constituie în sine o condiție care să limiteze capacitatea de a acționa a unei persoane.

Codul Canoanelor Bisericilor Orientale (CCEO) a evitat în mod deliberat să se ocupe de tratarea problematicii juridice a modului în care cineva devine persoană în cadrul Bisericii¹¹, preferând să se oprească doar la formula mistică a canonului 7, unde însă se vorbește de credincioși și nu de persoane¹². Astfel, CCEO afirmă că doar “persoana care a împlinit vârsta de 18 ani este majoră, înaintea acestei vârste fiind minoră”¹³ și că “persoana majoră poate să își exercite în mod deplin propriile drepturi, în timp ce persoana minoră este supusă autorității părinților sau a tutorilor”¹⁴.

3. Caracteristicile persoanei în CCEO

În esență, CCEO oferă parametrii fundamentali: adult (de la optsprezece ani), copil (sub șapte ani) și folosirea uzului rațiunii (atunci când persoana nu este responsabilă pentru faptele sale, fiind lipsită de capacitatea de a acționa sau de a fi chemată în judecată), în timp ce lipsește referirea explicită la Botez, specificată în mod concret de CIC. Mai mult decât atât, aceia care au fost doar temporar privați de folosirea uzului rațiunii (“quicumque usu rationis habitu caret”)¹⁵, devin capabili să exercite acte juridice, din momentul în care și-au redobândit luciditatea deplină¹⁶. Dar pentru unele acte juridice, cum ar fi consimțământul dat în cadrul căsătoriei, nu este deloc simplu.

Oricine este lipsit în mod obișnuit de folosirea uzului rațiunii, adică capacitatea de a înțelege și de a vrea, este asimilat infanților, adică acele persoane care nu sunt responsabile pentru acțiunile lor și care nu își pot exercita drepturile juridice, cum ar fi căsătoria sau participarea la vot în cadrul alegerilor canonice¹⁷.

Capacitatea de a acționa trebuie, prin urmare, să fie raportată la dispoziția generală a *Codului de drept canonic*, care prevede că sunt ținuți să respecte legile

¹⁰ Cf. J.I. ARRIETA, ed., *Codice di diritto canonico e leggi complementari commentato*, Roma 2004, 121.

¹¹ Cf. *Nuntia*, 18, 1984, 5: trebuie reținut faptul că există o valență indirectă a canonului 96 din CIC, chiar pentru Bisericile Orientale, în virtutea faptului că acesta își are originea în proiectul comun de codificare al *Lex Ecclesiae Fundamentalis*.

¹² Cf. P.V. PINTO, ed., *Commento*, 783-785.

¹³ CCEO, can. 909 § 1.

¹⁴ CCEO, can. 910 § 1 și 2.

¹⁵ CCEO, can. 909 § 3.

¹⁶ Cf. P.V. PINTO *Commento*, 790-791.

¹⁷ Cf. CCEO can. 909 § 3 și CIC, can. 99.

ecleziastice numai cei care sunt botezați, care au împlinit al șaptelea an de vârstă și care se bucură de uzul suficient al rațiunii. De aceea, cele trei condiții stabilite de dreptul canonic, pentru ca o persoană creștină să poată să fie obligată să respecte legea bisericească sunt: botezul, vârsta specificată de dreptul canonic (șapte ani) și să aibă capacitatea de a înțelege și de a vrea.

Capacitățile amintite mai sus sunt de o importanță fundamentală în dreptul canonic, ca și în alte legislații (în codul de drept al mai multor țări), pentru că posesia acestora, de la o anumită vârstă stabilită prin lege, face potențial valid orice act juridic efectuat de către credincios¹⁸. De fapt, conform prevederilor generale ale canoanelor 931-935 din CCEO și canoanelor 124-128 din CIC, actele juridice, sau mai bine zis acțiunile omului îndreptate pentru a realiza un scop legitim (ordinea de drept), sunt considerate valide numai în cazul în care sunt puse în aplicare în forma prescrisă de către o persoană competentă din punct de vedere juridic, adică, capabilă, potrivit legii, să efectueze respectivul act juridic.

4. Condițiile necesare pentru îndeplinirea unui act juridic

Este considerat abil acela care posedă capacitatea de a acționa și își manifestă în mod liber propria voință¹⁹, fără să fi fost forțat de nici-o constrângere sau violență externă (*vis*) sau de frică severă (*metus*)²⁰. Dimpotrivă, actul juridic este nul, atunci când voința celui care acționează este viciată în mod radical de ignoranță, eroare sau violență²¹.

În plus, în conformitate cu prevederile canonului 909 din CCEO și canonul 99 din CIC, nu este responsabil pentru faptele sale oricine este lipsit în mod obișnuit de așa-numitul „uz al rațiunii”, un concept comparabil cu cel al capacității de discernământ. Nu este necesar ca persoana să dețină anumite capacități psihice speciale, ci se consideră suficient acel nivel psihologic care îi permite persoanei să își dea seama de valoarea acțiunilor și ale consecințelor care rezultă din acestea.

Actul îndeplinit în astfel de condiții este, prin urmare, calificat drept *uman* în măsura în care este îndeplinit în mod liber și rațional, caracteristici în absența cărora de obicei este diagnosticată starea de tulburare mintală. Potrivit jurisprudenței canonice, termenul de „infirmitate mintală” sau „tulburare mintală” poate fi identificat, chiar dacă în grade diferite, în trei cazuri speciale și anume: *amentia*, *dementia* și *mentis exturbatio*.

¹⁸ Cf. C. BARBIERI – A. LUZZAGO – L. MUSSELLI, *Psicopatologia forense*, 47.

¹⁹ Cf. CCEO, can. 931 și CIC can. 124.

²⁰ Cf. CCEO, can. 932 și CIC, can. 125

²¹ Cf. CCEO, cann. 932 și 933 și CIC, cann. 125 și 126.

Chiapetta²² definește demența ca o lipsă gravă sau pierdere a capacităților mentale, însoțită de obicei de tulburări emoționale. Această infirmitate este cauzată de diverse cauze: alcoolism, sifilis, tumoare cerebrală, arterioscleroză cerebrală, schizofrenie sau senilitate. Pentru a indica demența, CIC folosește termenul *amentia* și nu mai utilizează demența. Adesea, însă, în doctrina și jurisprudența canonică, conform unei practici care datează din secolul al XVI-lea, demența se deosebește de *amentia*.

Termenul canonic de *amentia* (mai numită și debilitate mintală) – înseamnă literal pierderea minții, “la folie complète”²³, “insania circa omnia” – este lipsa totală a uzului rațiunii și determină, prin urmare, incapacitatea absolută a oricărui act sau acțiuni. Debilitatea mintală este numită *habitualis* (adică obișnuită), atunci când este determinată de o infirmitate insanabilă a minții, care elimină complet capacitatea de a înțelege sau de a vrea, în timp ce este descrisă ca *actualis* în cazul în care este vorba despre o incapacitate totală, dar temporară, ceea ce face nule actele și acțiunile efectuate în timpul stării de incapacitate intelectuală și/sau volitivă tranzitorie.

Prin cuvântul *demență*, se face referire la o infirmitate psihică de factură minoră, „un défaut partiel d’usage de la raison”²⁴, “insania circa rem tantum vel alteram (monomania)”, care corespunde defectului parțial al minții, ceea ce îi face pe indivizi să devină inabili temporar pentru anumite acte sau acțiuni pe care le îndeplinesc. Pentru alții în schimb, *amentia* se distinge ca fiind nebunia furioasă, în timp ce *demența* este denumită monomanie²⁵.

De o importanță egală este și expresia *mentis debilitas*, un termen folosit de dreptul canonic pentru a indica o slăbiciune psihică comparabilă cu semi-infirmitățile mentale sau cu infirmitățile mentale parțiale, permanente sau temporare, care pot exclude sau nu validitatea unei acțiuni sau act, în funcție de gradul de incidență al infirmității asupra capacității intelectuale și/sau volitive.

Cu expresia *mentis exturbatio* se indică acele tulburări tranzitorii ale activității psihice, cauzate de beție, de stupefiante, de intoxicație acută în general, de sugestie, hipnoză, somnambulism și alte lucruri asemănătoare. Aceste modificări sau alterări îi răpesc individului responsabilitatea față de propriile fapte sau acțiuni doar dacă sunt involuntare, adică dacă sunt cazuri fortuite sau dacă sunt produse de o un caz de forță majoră²⁶.

²² Cf. L. CHIAPPETTA, *Prontuario di diritto canonico e concordatario*, Roma 1994, 412-413.

²³ J. WERCKMEISTER, *Petit dictionnaire de droite canonique*, Paris 1993, 29.

²⁴ AA. VV., *Il Diritto Canonico Orientale nell’ordinamento ecclesiale*, Città del Vaticano 1995; J. WERCKMEISTER, *Petit dictionnaire*, 29-30.

²⁵ Cf. L. CHIAPPETTA, *Prontuario*, 412.

²⁶ Cf. C. BARBIERI – A. LUZZAGO – L. MUSSELLI, *Psicopatologia forense*, 48.

Corelația dintre conceptul juridic al personalității și cel utilizat în domeniul medico-psihologic, prin urmare, se poate datora tocmai faptului că facultățile lor psihice exprimate de caracterul și comportamentul individual stau la baza acestor abilități juridice care ajută la definirea personalității atunci când individul devine subiect de drepturi și îndatoriri.

5. Concluzii

După cum am văzut, tema persoanei și a personalității reprezintă un argument de interes în multe domenii. Din punctul de vedere al dreptului canonic, doar persoana este subiect de drept, fiind capabilă de drepturi și de obligații. Persoană este acea ființă umană care odată cu primirea Botezului conferit în cadrul Bisericii Catolice, intră și face automat parte din aceasta, dispunând de anumite drepturi și obligații specifice tuturor credincioșilor, fiind de asemenea supusă jurisdicției Bisericii *sui iuris* în care este înscrisă.

Totodată credinciosul, este obligat să respecte legile bisericești odată cu împlinirea vârstei de șapte ani, când se presupune că este deja în mod normal înzestrat cu uzul rațiunii, dar își poate exercita așa numita *personalitate canonică* doar odată cu împlinirea vârstei de optsprezece ani, când devine major și nu mai este supus autorității părinților sau tutorilor.

În cazul în care persoana este lipsită de uzul rațiunii, se consideră că aceasta nu este responsabilă pentru acțiunile sale și nu își poate exercita drepturile sale juridice, nefiind capabilă să efectueze acte juridice, cum ar fi de exemplu căsătoria sau participarea la alegerile canonice. Nu este absolut necesar ca persoana să dețină anumite capacități psihice speciale, ci se consideră suficient acel nivel psihologic care îi permite persoanei să își dea seama de valoarea acțiunilor sale și ale consecințelor care rezultă din acestea.

De asemenea este considerat capabil să îndeplinească un act juridic acela care posedă capacitatea de a acționa și își manifestă în mod liber voința sa, fără a fi forțat de vreo constrângere, frică sau violență externă, în timp ce, dacă voința celui care acționează este viciată în mod radical de ignoranță, eroare sau violență actul juridic este nul.

Actul uman este acela în care persoana posedă capacitatea de a acționa și își manifestă în mod liber propria voință, fiind îndeplinit în mod liber și rațional, caracteristici în absența cărora de obicei este diagnosticată starea de tulburare mintală. După cum am văzut infirmitatea sau tulburarea mintală este lipsa totală sau parțială a uzului rațiunii și determină, prin urmare, incapacitatea absolută sau relativă a oricărui act sau acțiuni. În cazul în care este vorba despre o incapacitatea totală, dar temporară, acest fapt face nule actele și acțiunile efectuate în tim-

pul stării de incapacitate intelectuală și/sau volitivă tranzitorie. În celelalte cazuri de semi-infirmități mentale sau de infirmitățile mentale parțiale, permanente sau tranzitorii, se vor analiza toate aspectele care pot exclude sau nu validitatea unei acțiuni sau act, în funcție de gradul de incidență al infirmității asupra capacității intelectuale și/sau volitive a persoanei, pentru a stabili dacă și în ce măsură persoana este abilă în exercitarea actelor juridice.

BIBLIOGRAFIE

1. AA. VV., *Il Diritto Canonico Orientale nell'ordinamento ecclesiale*, Città del Vaticano 1995.
2. Arrieta, J. I., ed., *Codice di diritto canonico – E leggi complementari commentato*, Roma 2004.
3. Barbieri, C., – Luzzago, A., – Musselli, L., *Psicopatologia forense e matrimonio canonico*, Città del Vaticano 2005.
4. Chiappetta, L., *Prontuario - di diritto canonico e concordatario*, Roma 1994.
5. Codex Canonum Ecclesiarum orientalium, Ioannes Paulus PP. II auctoritate promulgatus, 17 octobris 1990 in: *Enchiridion Vaticanum – documenti ufficiali della Santa Sede*, XII, 1992.
6. Codex Iuris Canonici, Ioannis Pauli PP. II auctoritate promulgatus, 25 ianuarii 1983, in: *AAS* 75/2, 1983.
7. *Communicationes* 6, (1974).
8. *Nuntia*, 18, (1984).
9. Pinto, P. V., ed., *Commento al Codice dei Canonici delle Chiese Orientali*, Città del Vaticano, 2001.
10. Santiniello, G., *Uomo*, in: *Enciclopedia filosofica, vol. VIII*, Centro di Studi Filosofici di Gallarate, Roma 1979.
11. Vasile, R. I., *L'evoluzione dei principali disturbi psichici nelle cause matrimoniali canoniche – dalla normativa precedente a quella attuale*, Baia Mare, 2016.
12. Werckmeister, J., *Petit dictionnaire de droite canonique*, Paris 1993.